

Από την Δικτατορία της Πανδημίας στην Ηλεκτρονική Δικτατορία - Μια προσέγγιση της σύγχρονης κρίσης του προσώπου

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Κερκύρας, Παξών και Διαποντίων Νήσων

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από μια δραματική και ταχεία μετάβαση από την υγειονομική δικτατορία —όπως εγκαθιδρύθηκε στη διάρκεια της πανδημίας— σε μια μορφή ηλεκτρονικού ολοκληρωτισμού, όπου το ανθρώπινο πρόσωπο απειλείται με πλήρη αποπροσωποποίηση. Το φαινόμενο αυτό δεν είναι απλώς πολιτικό ή κοινωνικό. Πρόκειται, κατά βάση, για βαθύ θεολογικό πρόβλημα. Η πνευματική ζωή, η ελευθερία του προσώπου και η δυνατότητα του ανθρώπου να ζει σε κοινωνία με τον Θεό απειλούνται από τη νέα αυτή συνθήκη, η οποία, παρά τις τεχνολογικές της προφάσεις, δεν είναι παρά μια νέα μορφή ανελευθερίας.

- Του Μητροπολίτου Κερκύρας, Παξών και Διαποντίων Νήσων ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ

Κατά την περίοδο της πανδημίας, επιβλήθηκε ένα αυστηρό καθεστώς ελέγχου, που στηρίχθηκε στην ψευδαίσθηση ότι το κράτος μπορεί να εγγυηθεί την υγεία και τη σωτηρία του ανθρώπου μέσω περιορισμών, απαγορεύσεων και μαζικού εγκλεισμού. Για πρώτη φορά στη νεότερη ιστορία, απαγορεύθηκε η λειτουργία των ναών, η προσέλευση των πιστών στα Μυστήρια, η κανονική ζωή της Εκκλησίας. Το πρόσωπο, εντός και εκτός Εκκλησίας, αντιμετωπίστηκε ως φορέας κινδύνου, και η κοινωνία μετατράπηκε σε χώρο επιτήρησης, καχυποψίας και απομόνωσης.

Το βίωμα αυτό δεν ήταν προσωρινό. Ήταν πρόπλασμα μιας νέας κατάστασης: της ηλεκτρονικής δικτατορίας, όπου η ίδια λογική της καθολικής επιτήρησης εφαρμόζεται πλέον σε κάθε πτυχή της ζωής. Το λεγόμενο «ψηφιακό κράτος» δεν έρχεται να εξυπηρετήσει τον πολίτη· έρχεται να τον ορίσει, να τον αναλύσει, να τον παρακολουθήσει και, τελικώς, να τον χειραγωγήσει. Ο άνθρωπος μετατρέπεται σε αριθμό, σε δεδομένο, σε στατιστική. Χάνει το πρόσωπό του. Και αυτό είναι το τραγικότερο όλων.

Οι σύγχρονες απειλές κατά της ελευθερίας δεν περιορίζονται πλέον σε πολιτικά καθεστώτα βίας, αλλά διεισδύουν με πιο λεπταίσθητους και καθολικούς τρόπους στην ίδια τη δομή της ανθρώπινης ύπαρξης με το πρόσωπο της άνεσης, της τεχνολογίας και της πληροφορίας, έτσι το ανθρώπινο πρόσωπο καθίσταται προβλέψιμο και ελέγξιμο μέσα από τη διαρκή συλλογή βιομετρικών και ψυχολογικών δεδομένων. Η τεχνητή νοημοσύνη και οι αλγόριθμοι αναλαμβάνουν να γνωρίζουν τον άνθρωπο καλύτερα απ' ό,τι γνωρίζει εκείνος τον εαυτό του. Πρόκειται για έναν “εκ των έσω έλεγχο”, όπου η ελεύθερη βούληση ακυρώνεται όχι με καταναγκασμό, αλλά με προγραμματισμό και υποβολή.

Η Ορθόδοξη θεολογία όμως αντιλαμβάνεται το πρόσωπο όχι ως βιολογική ή κοινωνική μονάδα, αλλά ως ανεπανάληπτη ύπαρξη. Ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος γράφει: «Ὅ,τι ἐνῶται τῷ Θεῷ, τοῦτο ἔστιν πρόσωπον». Δηλαδή, το πρόσωπο δεν είναι κάτι το φυσικό ή ψυχολογικό, αλλά φανερώνεται στην ελεύθερη σχέση με τον Θεό. Ο άνθρωπος γίνεται πρόσωπο όταν υπάρχει «έν κοινωνία», όταν υπερβαίνει τη φύση του μέσα από τη σχέση, την αγάπη και την ελευθερία.

Αυτήν την ελευθερία καλείται να υπερασπιστεί η Εκκλησία σήμερα. Διότι, όπως τονίζει ο Μέγας Αθανάσιος, «οὐκ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὡς δοῦλον, ἀλλ' ἐλεύθερον»· και ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής προσθέτει: «Ἡ ἐλευθερία τοῦ προσώπου εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς θείας ἐντολῆς ἐν τῷ κόσμῳ». Όταν, λοιπόν, ο άνθρωπος χάνει τη δυνατότητα να επιλέξει, να ομολογήσει, να ζήσει κατά

συνείδησιν, τότε δεν απειλείται μόνον η πολιτική του ελευθερία, αλλά και η σωτηρία του.

Η θεολογική ελευθερία δεν είναι μια αφηρημένη έννοια. Είναι ο τρόπος με τον οποίο ο άνθρωπος συμμετέχει στο μυστήριο της θεώσεως. Η απρόσωπη, μαζική, ψηφιακή διαχείριση των ανθρώπων είναι ξένη προς αυτή την αντίληψη. Διότι ο Θεός δεν σώζει «ομάδες» ή «σύνολα», αλλά πρόσωπα· δεν απευθύνεται σε αριθμούς, αλλά σε ονόματα. Ο ίδιος ο Χριστός δηλώνει: «ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν» (Ἰωάν. 10,14). Η γνώση αυτή είναι σχέση, είναι αναγνώριση, είναι προσωπική αγάπη.

Στον αντίποδα, ο ολοκληρωτισμός —είτε υγειονομικός είτε ψηφιακός— στοχεύει στη διάλυση αυτής της σχέσης. Όταν το άτομο αντιμετωπίζεται ως μηχανικό εξάρτημα ενός συστήματος, τότε η πνευματική του ζωή ατονεί, η συνείδησή του χειραγωγείται και η ελευθερία του ακυρώνεται. Η προφητική φωνή των Πατέρων προειδοποιεί: «Ἡ ἀλήθεια οὐ συμβιβάζεται μετὰ τοῦ ψεύδους, οὐδὲ ἡ ἐλευθερία μετὰ τοῦ καταναγκασμοῦ» (Αγ. Ιουστίνος Πόποβιτς).

Η κοινωνιολογία της εξουσίας και του ελέγχου, που έχει ιδιαίτερα αναπτυχθεί, δείχνει ότι κάθε κοινωνικό σύστημα διαμορφώνει μηχανισμούς εξουσίας που διεισδύουν στο σώμα και στη σκέψη του ανθρώπου. Όμως, σε αντίθεση με παλαιότερες εποχές, σήμερα ο έλεγχος δεν ασκείται κυρίως με φυσική βία, αλλά με αόρατα και τεχνολογικά μέσα, τα οποία καθιστούν τον πολίτη διαφανή απέναντι στο κράτος, αλλά και αόρατο ως πρόσωπο. Η «διαχείριση του πληθυσμού» γίνεται κεντρικός στόχος, και όχι η υπηρεσία του ανθρώπου.

Ο έλεγχος σήμερα έχει περάσει σε ένα επίπεδο ενσωματωμένο στο ίδιο το άτομο. Ο άνθρωπος μαθαίνει να ελέγχει τον εαυτό του σύμφωνα με τις επιταγές του συστήματος, χωρίς εξωτερικό καταναγκασμό. Ο Χριστιανισμός όμως καλεί τον άνθρωπο όχι σε αυτολογοκρισία, αλλά σε μετάνοια· όχι σε συμμόρφωση, αλλά σε μεταμόρφωση· όχι σε μηχανική υπακοή, αλλά σε θεληματική κοινωνία με το θέλημα του Θεού.

Η Εκκλησία οφείλει να διαφυλάξει την ελευθερία των μελών της. Δεν είναι δυνατόν να αποδεχθεί την καθολική επιβολή ενός ψηφιακού φακελώματος, που ενοποιεί όλα τα προσωπικά δεδομένα υπό ένα ενιαίο αριθμητικό σχήμα. Δεν είναι δυνατόν να δεχθεί να γνωρίζει η κρατική εξουσία ταυτόχρονα τον τραπεζικό λογαριασμό, την ιατρική κατάσταση, τη φορολογία και τη θρησκευτική ταυτότητα του κάθε πολίτη —και να μπορεί να ρυθμίζει τη ζωή του αναλόγως. Αυτό δεν είναι απλώς τεχνολογική πρόοδος. Είναι κατάργηση της προσωπικής αυτονομίας, της ελεύθερης βούλησης και της πνευματικής ταυτότητας.

Η δημοκρατία, ως σύστημα διακυβέρνησης που στηρίζεται στην ελευθερία και την

ισότητα των προσώπων, έχει ήδη αρχίσει να παραχωρεί τη θέση της σε μορφές ήπιου ή σκληρού ολοκληρωτισμού, αφού απουσιάζει πλέον ο ουσιαστικός έλεγχος και η λογοδοσία των κρατούντων. Οι αποφάσεις λαμβάνονται χωρίς ουσιαστικό διάλογο με την κοινωνία· οι νόμοι επιβάλλονται χωρίς σεβασμό στη συνείδηση των πολιτών· και η Εκκλησία αντιμετωπίζεται όχι ως σώμα Χριστού αλλά ως οργανισμός υποταγμένος στο κρατικό πρωτόκολλο.

Η Εκκλησία δεν μπορεί να σιωπά ενώπιον της μετατροπής του ανθρώπου σε αριθμό. Δεν έχει το δικαίωμα να συμβιβαστεί με ένα σύστημα που, επικαλούμενο την πρόοδο, καταλύει την ελευθερία, καταγράφει το πρόσωπο, και αποδομεί την πνευματική του υπόσταση. Ούτε και μπορεί να υποταχθεί σε τεχνοκρατικές λογικές που εξοβελίζουν τον Θεό από τον δημόσιο βίο. Η Γραφή προειδοποιεί: «ἔσονται καιροὶ χαλεποί» (Β' Τιμ. 3,1). Ο καιρός αυτός δεν είναι μέλλων· είναι παρών. Και απαιτεί από την Εκκλησία να σταθεί όχι ως παρατηρητής της ιστορίας, αλλά ως φρουρός της αληθείας και της ελευθερίας.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος διδάσκει πως η Εκκλησία είναι «το κοινόν ἱατρεῖον» των ψυχών, αλλά και των κοινωνιών. Η κοινωνία σήμερα νοσεί· και η νόσος της είναι υπαρξιακή και πνευματική. Οδηγείται σε μια μορφή παγκόσμιου μηδενισμού, όπου η τεχνολογία υποκαθιστά την ηθική, και η πληροφορία υποκαθιστά τη σοφία και την πίστη. Σε αυτό το περιβάλλον, η Εκκλησία καλείται να υπενθυμίσει ότι δεν υπάρχει αληθινή κοινωνία χωρίς Θεό· και ότι κάθε επιβολή που στερεί τον άνθρωπο από την προσωπική του σχέση με τον Δημιουργό είναι πνευματικά ολέθρια.

Η κοινωνιολογία του ελέγχου υπογραμμίζει τη λειτουργία της «κανονικοποίησης»· δηλαδή της επιβολής κανόνων συμπεριφοράς που καθιστούν τον άνθρωπο αναλώσιμο και προβλέψιμο. Η Εκκλησία όμως προτείνει έναν άλλο τρόπο ζωής: την ελευθερία του Πνεύματος, την ασκητική αντίσταση στην ισοπέδωση, την αγιότητα ως υπέρβαση κάθε εξωτερικής συμμόρφωσης. Η αντίθεση είναι ριζική· δεν πρόκειται για ζήτημα διοικητικής επιλογής, αλλά για πνευματικό αγώνα.

Ως Επίσκοπος της Εκκλησίας, θεωρώ, ότι έχω την ευθύνη όχι μόνο να παρακολουθώ, αλλά και να λαμβάνω θέση. Δεν μπορούμε να δεχθούμε την μετατροπή του προσώπου σε αριθμό, την καθολική ψηφιακή του καταγραφή, και την υποταγή του στις επιταγές ενός απάνθρωπου συγκεντρωτικού συστήματος που δεν γνωρίζει τον Θεό και καταδυναστεύει τον άνθρωπο. Η Αγία Γραφή μας προειδοποιεί: «ἔσονται καιροὶ χαλεποί» (Β' Τιμ. 3,1). Δεν είναι δυνατόν να σιωπήσουμε ενώπιον της αρχής των ωδίνων.

Η Εκκλησία καλείται να σταθεί ως Κιβωτός ελευθερίας, ως τόπος αντίστασης στην ισοπέδωση του προσώπου και κατ' επέκτασιν της κοινωνίας. Να κηρύξει εκ

νέου την αξία του ανθρώπου ως εικόνας του Θεού, να προστατεύσει την ιερότητα της ελευθερίας του, και να θυμίσει σε όλους ότι η σωτηρία δεν περνά μέσα από τους αλγόριθμους και την μηχανική μάθηση, αλλά μέσα από την εν Χριστώ κοινωνία.

Είναι πλέον καιρός εγρηγόρσεως. Είναι καιρός ομολογίας.